

DİN PSİKOLOJİSİNE GİRİŞ

DEĞERLER EĞİTİMİ MERKEZİ YAYINLARI
© Eserin Her Türlü Basım Hakkı Anlaşmalı Olarak
Değerler Eğitimi Merkezi Yayınlarına aittir.

ISBN : 978-605-4036-21-9
Sertifika No: 16093

Kitabın Adı
Din Psikolojisine Giriş

Kitabın Yazarı
Prof. Dr. Hayati HÖKELEKLİ

Yayın Koordinatörü
Dr. Mahmut ZENGİN

Editörler
Yrd. Doç. Dr. Necdet SUBAŞI
Prof. Dr. Yasin AKTAY
Prof. Dr. Burhanettin TATAR

Kapak Tasarım
Nihal KOÇAN

Sayfa Düzeni
Ensar Neşriyat

Redaksiyon
Zehra Betül BULUT

Baskı-Cilt
Pasifik Ofset
Cihangir Mh. Güvercin Cd. Baha İş Merkezi
Haramidere - Avcılar / İstanbul
Tel: 0 212 412 17 00
Sertifika No: 12027

2. Baskı
Eylül 2012 / 2000 adet basılmıştır.

Dem Yayınları Ensar Neşriyat Tic. A. Ş. Organizasyonudur.

İsteme Adresi
Kızıtaşı Cad. No: 10 Fatih / İstanbul
Tel : (0212) 491 19 03 – 491 19 04 Faks : (0212) 491 19 30
www.ensarnesriyat.com.tr ensar@ensarnesriyat.com.tr

DİN PSİKOLOJİSİNE GİRİŞ

Prof. Dr. Hayati Hökelekli

İstanbul 2012

Prof. Dr. Hayati HÖKELEKLİ

1951'de Yozgat'ta doğdu. İlahiyat öğrenimini 1975'de Kayseri'de tamamladı. Kısa bir süre M.E. Bakanlığına bağlı olarak öğretmenlik yaptıktan sonra, 1977'de Bursa'da Din Psikolojisi Araştırma Görevlisi olarak akademik hayata başladı. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde sürdürdüğü görevi esnasında "Ergenlik Çağı Gençlerinin Dini Gelişimi" konulu çalışmasıyla 1983'de Doktor unvanını elde etti. 1988 de Doçent, 1995'de Profesör oldu. Yazarın diğer bazı çalışmaları şunlardır: Din Psikolojisi, T.Diyaret Vakfı Yayınları, Ankara 1993. Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi (edt. ve bölüm), Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2002.(ilaveli 2.bas., Dem Yayınları, İstanbul 2006.) Din ve Ahlâk Eğitim-Öğretimine Yeni Yaklaşımlar (H.Ayhan ve diğ.birlikte) Dem Yayınları, İstanbul 2004. İslam'a Giriş, Gençliğin İslam Bilgisi (edt. ve 3 bölüm), T.Diyaret İşleri Bşk. Yay. Ankara 2007. Ölüm, Ölüm Ötesi Psikolojisi ve Din, Dem Yayınları, İstanbul 2008. Psikolojiye Giriş, Düşünce Yayınları, İstanbul 2008. İslam Psikolojisi Yazıları, Dem Yayınları, İstanbul 2009. Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din, Dem Yayınları, İstanbul 2009.

Halen bu Fakültede Din Psikolojisi Anabilim Dalı Başkanı ve Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü Başkanı olarak görevini sürdürmektedir. Çocuk ve gençlerin din ve ahlak gelişimi, ölüm ve ölüm ötesi psikolojisi, geleneksel İslam psikolojisi, dinî iletişim, değerler psikolojisi ve eğitimi konularında araştırma ve yayınları bulunmaktadır.

İÇİNDEKİLER

Sunuş.....	11
Önsöz.....	15

BİRİNCİ BÖLÜM

DİN PSİKOLOJİSİ BİLİMİ.....17

I. Din Psikolojisinin Tanımı.....	17
II. Din Psikolojisinin Konusu ve Alanı.....	17
III. Din Psikolojisinin Amacı ve Önemi.....	18
IV. Din Psikolojisinin Diğer Bilim Dallarıyla İlişkisi.....	19
A. İnsan ve Toplum Bilimleri.....	20
B. İlahiyat İlimleri.....	20
C. Din Bilimleri.....	21
V. Din Psikolojisinde Yöntem.....	23
VI. Din Psikolojisinde Araştırma Konuları.....	24

İKİNCİ BÖLÜM

PSİKOLOJİK BİR GERÇEKLİK OLARAK DİN.....29

I. Dinin Nesnel ve Öznel Boyutları.....	29
II. Nesnel Bir Gerçeklik Olarak Din.....	31
II. Öznel Bir Gerçeklik Olarak Din.....	32
IV. Dinin Tabiatüstü (Aşkın) Boyutu ve Bilimsel Tutum.....	34
V. Din ve Kültürel Psikoloji.....	36

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DİN, DİNDARLIK VE MANEVİ YAŞAM.....37

I. Dinin Psikolojik Tanımı.....	37
A.Dinin Özsel Tanımı.....	38
B.Dinin İşlevsel Tanımı.....	40
II. Dindarlık.....	42
III. Manevi Yaşam.....	45
IV. Din ve Manevi Yaşam.....	47

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DİNDARLIĞIN BOYUTLARI VE ÖLÇÜLMESİ.....51

I. Dindarlığın Boyutları.....	51
A.İdeolojik(İnanç) Boyutu.....	52
B.Törenselleştirilmiş(İbadetveUygulama)Boyut.....	53
C.Tecrübe(Duygusal)Boyutu.....	53
D.Zihinsel (Bilgi) Boyut.....	54
E.Etki Boyutu.....	55
II. Yönelim Çevresine Göre Dindarlık Boyutları.....	55
A.Doğaüstü Yönelim.....	56
B.Toplumsal Yönelim.....	56
C.Kültürel Yönelim.....	56
D.Kişilerarası Yönelim.....	56
III. Dindarlığın Ölçülmesi	56

BEŞİNCİ BÖLÜM

DİNDARLIĞIN ETKİLERİ.....59

I. Dindarlık ve Anlam Arayışı	59
II. Dindarlık ve Benlik Saygısı.....	62

III. Dindarlık ve Başa Çıkma.....	63
IV. Dindarlık, Hayat Tatmini ve Mutluluk.....	66
V. Dindarlık ve Beden Sağlığı.....	69
VI. Dindarlık ve Ruh Sağlığı.....	71
VII. Dindarlık ve Toplumsal Ahlak.....	76

ALTINCI BÖLÜM

<i>DİNDARLIK MODELLERİ.....</i>	81
I. Dindarlık Tipleri.....	81
II. Dindarlık Yönelimleri.....	84
A. Dış Güdümlü Dindarlık.....	85
B. İç Güdümlü Dindarlık.....	85
C. Araştırma Olarak Din.....	86
III. Dindarlık Modelleri.....	87
A. Özerk Dindarlık.....	87
B. İtaat Dindarlığı.....	89

YEDİNCİ BÖLÜM

<i>DİNDARLIĞI ETKİLEYEN FAKTÖRLER.....</i>	91
I. Yaş ve Dindarlık.....	91
II. Cinsiyet ve Dindarlık.....	93
III. Öğrenim Durumu ve Dindarlık.....	95
IV. Sosyo-ekonomik Durum ve Dindarlık.....	97
V. Kırsal-Kentsel Çevre ve Dindarlık.....	97
VI. Dindarlık ve Medeni Durum.....	98

SEKİZİNCİ BÖLÜM

<i>DİNDARLIĞIN PSİKOLOJİK KAYNAKLARI.....</i>	101
I. Din Doğuştan mıdır, Sonradan mı Kazanılır?.....	101
II. Dini Güdüler.....	104

DOKUZUNCU BÖLÜM

DİNDARLIĞIN GELİŞİMİ.....105

- I. Çocuklukta Din.....106
- II. Ergenlik ve Gençlikte Din.....110
- III. Yetişkinlik ve Yaşlılıkta Din.....112

ONUNCU BÖLÜM

TANRI TASAVVURLARI.....115

- I. Tanrı Kavramı ve Tanrı Tasavvuru.....116
- II. Tanrı Tasavvurunun Oluşumu.....117
- III. Tanrı Tasavvuru ve Kültürel Farklılıklar.....118
- IV. Ana Baba İmajları ve Tanrı Tasavvuru.....120
- V. Tanrı Tasavvurunun Psikolojik Yansımaları.....121

ONBİRİNCİ BÖLÜM

DİNİ TECRÜBE.....123

- I. Dini Tecrübenin Tanımı.....123
- II. Dini Tecrübenin Değişmez Bir Özü Var mıdır?.....124
- III. Hangi Tecrübeler Dinidir?.....125
- IV. Dini Tecrübe Türleri.....126

ONİKİNCİ BÖLÜM

DÜNYADA DİN PSİKOLOJİSİ ÇALIŞMALARI.....129

- I. Amerika`da Din Psikolojisi.....130
- II. Almanya ve Kültür Çevresinde Din Psikolojisi.....140
- III. Fransa ve Kültür Çevresinde Din psikolojisi.....144
- IV. Diğer Bazı Batı Ülkelerinde Din Psikolojisi.....148

ONÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE DİN PSİKOLOJİSİ ÇALIŞMALARI.....151

I. Ders Kitapları.....	151
II. Felsefi Din Psikolojisi.....	152
III. Tecrübî Din psikolojisi.....	153
A. Dinî Gelişim.....	153
B. Ruh Sağlığı Ve Dindarlık	158
C. Din Değiştirme.....	162
D. Ölüm Psikolojisi Ve Dindarlık	164
E. Kişilik ve Din.....	165
F. İnanç Psikolojisi.....	170
G. Tanrı Tasavvurları.....	172
H. İbadet Psikolojisi.....	173
IV. Teorik ve Diğer Çalışmalar.....	176

ONDÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE DİN PSİKOLOJİSİNİN SORUNLARI.....179

I. Batı Merkezilik ve Pozitivizmin Sorunları.....	179
II. Kültürel Farklılıklar ve Tek Biçimli Yaklaşımlar.....	180
III. İndirgemecilik Sorunu.....	181
IV. İslam Din Psikolojisi Geleneğinin Kurulması İhtiyacı..	183
V. Alan araştırmalarının durumu.....	186
VI. Seküler ortamda dindarlık araştırmasının zorlukları..	188
VII. Tek tip ve soyut dindarlık modelleri	190
VIII. Dindarlık ölçekleri	190
IX. Yurt Dışında Yapılan Çalışmaların Ülkemize Transferi.....	191
X. Yerel ve Evrensel Olguların Bütünleştirilmesi.....	192

KAYNAKÇA.....	195
---------------	-----

SUNUŞ

YAŞADIĞIMIZ DÜNYA tam bir bilgi patlamasının yaşandığı bir dünya. Bilginin aşırı bir artışı ve çoğalması söz konusu, ama garip bir biçimde bu bilgi artışı insanları daha bilgili kılmıyor. Aşırı bilgi, bilgilendirici fonksiyonunu neredeyse yitirmiş, çünkü bu bilgi çokluğu sağlıklı bir zihnin işleyişini neredeyse felç ediyor. Bilginin geleneksel formları değişmiş, bilginin yeni biçimleri, bütünsellik algımızı parçalıyor, yoğun bilgi bombardımanı arasında yolumuzu kaybetme çelişmesini yaşıyoruz.

Bilgi çağı da denilen bu zamanda uzmanlaşma alabildiğine ileri boyutlara varmış, ama bu uzmanlaşmanın bir aşamasında bilgi alanları birbirine alabildiğine yabancılaşmıştır. İnsanlar kendi uzman oldukları alanın dışındaki alanlara yabancılaştıkça, tabii oldukları bilim disiplinleri yüzünden kendi alanlarının hakkını vermekten de uzaklaşıyorlar. Bu disiplinler altında bilim “gerçek hakkında bir bilgi” olmaktan ziyade giderek “bilgi hakkında bir bilgi” olmaya doğru yol alan bir “kopuş” durumunu yaşamak zorunda kalmaktadır.

Bu kopuş sadece bilgi ile bilginin nesnesi olan gerçek arasında değil, aynı zamanda sıradan insan ile akademik dünya, farklı disiplinler ve yine bu disiplinlerin kendi iç hiyerarşisi

arasında, daha da ilginç bu disiplinler ile Türkiye arasında yaşanmaktadır.

Oldukça giriftleşmiş bir dünyayı içindekilerle ve dışındakilerle birlikte kavramanın imkânları azalıyor, çünkü bilginin ve bilmenin sınırları genişliyor. Yeni bir dünyada, çoğalan ve her biri farklı bir disiplin içinde şekillenen yüzlerce deneyimden beslenen bilgi formları modern insanın bilgiyle kurmak istediği temas noktalarını daraltıyor. Bilgi hiyerarşisi yeniden şekilleniyor, bu nedenle bilginin her bir türüne nüfuz etme konusundaki geleneksel ilgilerin takviye edilmesi gerekiyor.

Bu mülahazalardan hareketle Değerler Eğitim Merkezi, tüm bu kopuşları bir nebze telafi edebilmek amacıyla “bilim disiplinlerine giriş” türünden yeni bir dizi başlatıyor. Edebiyattan iletişime, dinden felsefeye kadar pek çok alanda, birer ön-okuma programı da sayılabilecek bu küçük kitaplar dizisiyle, genel okuyucunun akademi dünyasının bilgisiyle buluşması amaçlanıyor. Herhangi bir bilimsel bilgi ya da disiplinle uzmanlık düzeyinde temas kurmamış bir ilgi dünyasını beslemek amacıyla tasarlanan seride belli başlı alanlara ilişkin bir mukaddime ihtiyacının karşılanması hedefleniyor. Bu çerçevede özellikle sosyal bilimlerden din bilimleri alanına, kendi içinde pek çok kompartımana bölünmüş modern bilgi envanterinin hâkim temel unsurları üzerinde hazırlık düzeyinde bir giriş denemesi sayılabilecek bu çalışmaların okuma programlarına belli bir düzen ve derinlik katması umulmaktadır.

Temel disiplinlere giriş niteliğindeki bu kitapların her biri, sahasının uzmanlarınca yazılmış ve her bir disiplinin gelişim tarihi, iç çeşitlenişi, ayrılaşması ve özellikle Türkiye’deki tarihi ile birlikte bu disiplin hakkında daha kapsamlı bir okuma listesini içermektedir.

Türkiye’deki bilgi birikiminin kendi bütünlüğünü temin etme, akademi ve halk arasındaki ilişkiyi sağlıklı bir biçimde tesis etme, bilimlerin birbirleriyle daha kolay temaslarını sağlama ve bütün bu bilimlerin Türkiye ile ilgilerini bütünsel bir çerçevede yeniden gözden geçirme noktasında faydalı olmasını umuyoruz.

Değerler Eğitimi Merkezi / Ekim 2010

ÖNSÖZ

Din konusu insanlığın en eski ve en eskimez gündem maddesidir. Son üç-dört asırlık zaman diliminde toplumsal hayattaki yeri ve etkinliğinde nispi bir azalma ve güç kaybetme yaşanmış olsa da halen bireylerin dünyasında en etkili anlam odağı ve kaynağı olarak din, varlığını sürdürmektedir. Modern gelişmeler, bir taraftan dinin kurumsal ve geleneksel, otoriteye bağlı yapı ve daha çok biçimsel uygulamalarını zayıflatırken; öte yandan bireysel, bilinçli, derinlikli, manevi yönü ağır basan yeni dindarlık modellerinin gelişmesine de zemin hazırlamıştır.

Dini olguların insan ve toplum açısından ele alınıp incelenmesi modern denilebilecek bir gelişmedir. Geleneksel İlahiyat İlimlerinin dini hakikatleri açığa çıkarma ve yorumlama çalışma düzenine karşılık, dindarlık olgusunu anlamaya yönelik Din Bilimleri farklı bir bakış açısı sunmaktadır. Burada, "dini gerçeklik" ya da "hayat haline gelmiş din" in görüntülerini, ilişkisel bağlarını, yapı ve muhtevasını tasvir etmek ve açıklamak esastır. Din psikolojisi bu araştırmayı birey merkezli olarak sürdürmekte olup, bireysel dindarlığın çeşitliliğini, gelişim ve dönüşümlerini, dini inanç ile kişiliğin etkileşimini anlaşılır kılacak araştırma modellerine başvurmaktadır. Bu

alandaki çalışmalar, gerek Batı'da gerekse ülkemizde son yıllarda büyük bir hız kazanmış, ele alınan konular oldukça genişlemiş ve zenginleşmiştir.

Bir "Giriş" kitabında hangi bilgilerin yer alması gerektiği hususu, hedef kitleye göre değişebilen bir durumdur. Biz bu kitabı hazırlarken iki farklı okuyucu kitlesini dikkate alma zorunluluğu hissettik. Birincisi, bu alan hakkında entellektüel bir merakla bilgi ve kültür sahibi olmak isteyen genel bir okuyucu kitlesi. İkincisi ise, Din Psikolojisi alanında ilerlemek isteyen, akademik gelişmenin ilk basamağında olan ğrenciler. Bu yüzden konuların seğimini sınırlı tuttuk; alanın tüm konularının özetini değil, temel kavramlar, birkaç ana konu yanında, dünyada ve Türkiye'de bu alanda yapılan araştırmaların tanıtımına yer verdik. Bu alandaki bilgilerini genişletmek isteyenler, metin içerisinde tanıtımı yapılan veya kaynaklar listesinde yer alan kitaplara başvurabilirler. Kitabın okunuşunu kolaylaştırmak için mümkün olduğu kadar sade ve anlaşılır bir dil kullanmaya gayret ettik. Zorunlu haller dışında kitapta dipnot kabilinden bilgilere de yer verilmemiştir. Kitap bu haliyle lisans ğrencilerinin ihtiyaçlarına cevap verebilecek bir nitelik taşımaktadır.

Bu kitabın hazırlanmasına vesile olan DEM yetkililerine teşekkür ederim. Kitabın okuyucuların merakını kamçılayıcı, ufuk açıcı, yeni okuma ve araştırmalara teşvik edici bir etki bırakmasını diliyorum. Yazarı için de en büyük kazanç, hayırla yd edilmek olacaktır.

Bursa, 2 Nisan 2010
Prof. Dr. Hayati HÖKELEKLİ